

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
Кафедра теорії культури і філософії науки

“ЗАТВЕРДЖУЮ”
Декан філософського
факультету

Іван КАРПЕНКО

“ 19 ” 06 2023 р.

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Філософські засади та методологія наукових досліджень

(назва навчальної дисципліни)

третьому науково-навчальному рівні підготовки докторів філософії (PhD)

рівень вищої освіти _____ третій (доктор філософії) _____

галузь знань _____

спеціальність (напрямок) _____

освітньо-професійна програма _____

вид дисципліни _____ нормативна _____

факультету _____ міжфакультетський курс _____

2023 / 2024 навчальний рік

Програму рекомендовано до затвердження Вченою радою філософського факультету
"31" серпня 2023 року, протокол № 1

РОЗРОБНИКИ ПРОГРАМИ: (вказати авторів, їхні наукові ступені, вчені звання та посади)
доктор філософ. наук, професор кафедри теорії культури і філософії науки Титар О. В.

Програму схвалено на засіданні кафедри теорії культури і філософії науки філософського
факультету
Протокол від "31" серпня 2023 року № 1

Завідувач кафедри теорії культури і філософії науки

_____ Дмитрій ПЕТРЕНКО

Програму погоджено методичною комісією філософського факультету

Протокол від "31" серпня 2023 року № 1

Голова методичної комісії філософського факультету

_____ Сергій ГОЛІКОВ

Програму погоджено з відділом аспірантури і докторантури ХНУ імені В. Н. Каразіна

Завідувач відділу аспірантури і докторантури ХНУ імені В. Н. Каразіна

 (підпис)   Петренко О. В.
_____ (прізвище та ініціали)

ВСТУП

Програма навчальної дисципліни «Філософські засади та методологія наукових досліджень» складена відповідно до освітньо-наукової програми підготовки

докторів філософії (PhD)

(назва рівня вищої освіти, освітньо-кваліфікаційного рівня)

1. Опис навчальної дисципліни

1.1. Мета викладання навчальної дисципліни

Філософія становить підґрунтя для будь-якої наукової діяльності. Сучасний науковець має бути людиною гуманітарно розвинутою, що можливо завдяки зверненню до взірців інтелектуальної діяльності людини, які представляє розвиток світової філософської думки. Філософія формує базове уявлення щодо засад буття, міжлюдських відносин, підіймає питання про сенс існування, шляхи розвитку історії людства, методологічні проблеми науки. Розвиток сучасної науки загалом і природничо-математичних наук зокрема пов'язаний з розширенням цехових дисциплінарних меж, формуванням міждисциплінарних підходів. Звернення до філософії має допомогти вченому проблематизувати теоретико-методологічні засади своєї дисципліни, розширити предметне поле дослідження. Власне філософія допомагає вченому, викладачу, працівнику будь якої галузі орієнтуватися в досить складних проблемах розвитку науки. Метою курсу є поглиблення знань з філософії та методології наукових досліджень, актуальних філософських та методологічних проблем теорії природничо-математичного пізнання та шляхами їх розв'язання.

1.2. Основні завдання вивчення дисципліни

Викладання курсу «Філософські засади та методологія наукових досліджень» для підготовки докторів філософії передбачає:

- поглиблене вивчення слухачами найбільш гострих і актуальних проблем та головних досягнень сучасної філософської думки, теоретичних підходів до наукових досліджень;
- створення теоретичного підґрунтя для наукової діяльності; - поглиблений розгляд методологічних засад наукових досліджень; - аналіз зв'язку філософських концепцій з проблемами сучасної науки.

1.3. Кількість кредитів 5

1.4. Загальна кількість годин 150

1.5. Характеристика навчальної дисципліни

Нормативна / за вибором Нормативна	
Вид кінцевого контролю (семестровий екзамен або залік) Екзамен	
Денна форма навчання	Заочна (дистанційна) форма навчання
Рік підготовки	
1-й	
Семестр	

1-й	
Лекції	
16 год.	
Практичні, семінарські заняття	
14 год.	
Самостійна робота	
100 год.	
Індивідуальні завдання	
20 год.	

1.6. Заплановані результати навчання

Згідно з вимогами освітньо-наукової програми аспіранти повинні досягти таких результатів навчання і отримати:

- знання основних сучасних концепцій філософії науки, основних філософських проблем в підвалинах сучасної науки, фактичних даних, що свідчать про нерозривність філософського і наукового знання;
- здатність використовувати загальні методи наукового пізнання, користуватися науковим знанням, яке слугує засобом високої комунікативної активності;
- здатність використовувати професійно-профільні знання й практичні навички для вирішення практичних завдань в галузі сучасної філософії і науки;
- здатність аналізувати, синтезувати та обговорювати сучасні теоретико-методологічні підходи, в межах та поза областю дослідження, ставити загальні теоретичні проблеми та планувати шляхи їх вирішення;
- здатність використовувати критичні знання, що закріплено написанням рецензії на статтю чи книгу або реферату за тематикою філософських та методологічних проблем науки;
- здатність аналізувати та посилалися на відповідні основні найбільш передові філософські підходи, концептуальні та теоретико-методологічні засади щодо наукових досліджень в письмовій формі, через усні виступи та презентації, в дисертації, знання актуальних теоретичних дискусій та трендів щодо природничо-математичних наук;
- знання основних можливостей наукової співпраці для природничо-математичних наук, перспектив міждисциплінарних досліджень, визначаючи позитивні/негативні аспекти своєї власної області дослідження;
- знання характеру та історичної динаміки основних теоретичних філософських проблем, критичного осмислення їх зв'язку з сучасністю та впливу на інтелектуальний розвиток суспільства і трансформацію науки.

2. Тематичний план навчальної дисципліни

Розділ 1.

Тема 1. Наука: специфіка, функції та рівні

Наука як форма суспільної свідомості. Її відмінності від інших форм. Унікальність науки. Соціальні функції науки. Структура наукового знання. Теоретичний рівень наукового знання, його сутність та структура. Емпіричний рівень наукового пізнання, його сутність та структура. «Поэаемпіричні засади» наукового знання як «наслідок» проблеми «емпіричних фактів, що теоретично навантаженні». Три складові наукового знання.

Тема 2. Методи та форми наукового знання.

Форми наукового знання: проблема, факт, гіпотеза, теорія, концепція та їх співвідношення між собою. Методи наукового знання, що використовуються на

теоретичному рівні. Загально-логічні методи: дедукція, індукція, абдукція аналогія, аналіз, синтез, метод сходження від загального до конкретного, логічний та історичний методи. Загальнотеоретичні методи: аксіоматичний метод, метод формалізації, гіпотетико-дедуктивний метод. Експеримент та його особливі форми: природний, уявний, фізичне моделювання.

Тема 3. Позитивізм та його різновиди. Позитивізм «першої» та «другої хвилі».

Сутність позитивізму та його основні джерела: специфіка розвитку науки у першу половину XIX століття, індустріальна революція та авторитет наукового знання, механізм повсякденного пізнання. Емпіріокритицизм у суспільній свідомості того часу. Критика емпіріокритицизму з позицій матеріалізму. Наукова революція на початку XX століття та неспроможність емпіріокритицизму.

Тема 4. Позитивізм та його різновиди. Неопозитивізм як позитивізм «третьої хвилі».

Принципові недоліки та вади позитивізму. Проблема співвідношення між теоретичним та емпіричним у науці та повсякденності. Форма та зміст наукової теорії. Неопозитивізм як спроба обійти недоліки та вади позитивізму через затвердження позитивного змісту теорії. Основні етапи та персоналії неопозитивізму. Логічний та лінгвістичний неопозитивізм.

Тема 5. Постпозитивістські концепції науки.

Відмінність у розумінні науки у позитивізмі та постпозитивізмі: наука як статична система знань і наука як різновид динамічної соціальної діяльності людини по пошуку нових знань. Концепція науки Поппера та принцип фальсифікації. Логіко-методологічні засади цього принципу. Принцип фальсифікації як демаркаційний принцип між наукою та не наукою. Проблема співвідношення між старими та новими науковими теоріями. Комулятивні та некомулятивні концепції науки. Обмеженість принципу верифікації. Теза Дюгема-Куайна та «принцип відповідності» Бора. Концепція науки Куна. Концепція науки Тулміна. Теорія як «популяція» понять які функціонують у «матриці розуміння». Еволюція науки та вплив на науку соціально-культурних факторів. Методологічний анархізм П. Фейерабенда. Вітчизняна філософія науки та її специфіка. Відмінність ролі та місця науки у вітчизняному та західному суспільствах.

Тема 6. Наука та суспільство в культурно-історичному контексті.

Загальні положення про взаємозв'язок між наукою та суспільством. Матеріалістичне розуміння історії. Суспільство як матеріальна система. Необхідність ресурсів та технологій для розвитку суспільства. Технологічні революції за час існування людини: неолітична революція, урбаністична революція, індустріальна революція. Технології як донаукові форми знання. Відмінність технологій від науки. Практичний характер технологій та теоретичний характер науки.

Тема 7. Наука у індустріальну епоху та її перспективи у XXI столітті.

Індустріальна революція у сучасному світі. Розвиток науки та техніки. Формування науково-технічного прогресу у кінці XIX століття як процесу «теоретизації» технологій та «практизації» теорій. Злиття науки та виробництва.

3. Структура навчальної дисципліни

Назви розділів і тем	Кількість годин
----------------------	-----------------

1	Денна форма			
	Усього	у тому числі		
		л	п	Інд
2	3	4	5	
Розділ 1. Філософські засади та методологія наукових досліджень				
Тема 1. Наука: специфіка, функції та рівні.	14	2	2	
Тема 2. Методи та форми наукового знання.	14	2	2	
Тема 3. Позитивізм та його різновиди. Позитивізм «першої» та «другої хвилі».	14	2	2	
Тема 4. Позитивізм та його різновиди. Неопозитивізм як позитивізм «третьої хвилі».	24	2	2	
Тема 5. Постпозитивістські концепції науки.	36	4	2	
Тема 6. Наука та суспільство в культурноісторичному контексті.	24	2	2	
Тема 7. Наука у індустріальну епоху та її перспективи у ХХІ столітті.	24	2	2	
Усього годин	150	16	14	25

4. Теми семінарських занять

№ з/п	Назва теми
1	Наука: специфіка, функції та рівні.
2	Методи та форми наукового знання.
3	Позитивізм та його різновиди. Позитивізм «першої» та «другої хвилі».
4	Позитивізм та його різновиди. Неопозитивізм як позитивізм «третьої хвилі».
5	Постпозитивістські концепції науки.
6	Наука та суспільство в культурно-історичному контексті.
7	Наука у індустріальну епоху та її перспективи у ХХІ столітті.
	Разом

5. Завдання для самостійної роботи

№ з/п	Види, зміст самостійної роботи, теми
1	Підготовка та виступи з доповіддю (за тематикою)
3	Виконання індивідуального дослідницького завдання (аналіз наукових праць)
4	Опрацювання рекомендованої літератури
5	Підготовка до залікової роботи
	Разом

6. Індивідуальні завдання

Реферат

7. Методи контролю

Поточний контроль

- оцінювання ступеню активності аспірантів та якості їх виступів з доповідями та коментарів при проведенні дискусій на семінарських заняттях;
- оцінювання творчих індивідуальних завдань (реферат);
- підсумковий контроль (залік);
- перевірка розуміння аспірантами теоретичного та практичного програмного матеріалу в цілому, здатність творчо використовувати накопичені знання та вміння.

8. Схема нарахування балів Залік

Поточний контроль, самостійна робота, індивідуальні завдання										Залік
Розділ 1										
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	Відвід. лекцій та семінарів	Індивідуальне завдання	Разом	
3	3	3	3	3	3	2	10	10	40	60

T1, T2...T7 – теми

Шкала оцінювання

Сума балів за всі види навчальної діяльності протягом семестру	Оцінка за національною шкалою
	для заліку
90-100	зараховано
70-89	
50-69	
1-49	не зараховано

9. Рекомендована література

- Білецький І.П. Філософія і методологія наукового пізнання. – Харків : ХДЕУ, 2001. – 104 с.
- Рассел Б. Історія західної філософії. – К. : Основи, 1995. – 760 с.
- Рьод В. Шлях філософії: ХІХ–ХХ ст. К: Дух і Літера, 2010. 368 с.
- Свідзинський А. Самоорганізація і культура. – К. : Вид-цтво ім. Олени Теліги, 1999. – 288 с.
- Соболь О.М. Постмодерн і майбутнє філософії. – К. : Наукова думка, 1997. – 188 с.
- Семенюк Е.П. Філософія сучасної науки і техніки : підручник для вузів. – Львів, 2006.
- Тарароев Я.В. Онтологические основания современной физики и космологии. – М., 2011.
- Цехмістро І.З. Голістична філософія науки. – Харків : Акта, 2003. – 288 с.

Christman J. Social and Political Philosophy. A contemporary introduction. New York, London: Routledge Taylor & Francis Group, 2002.

Handbook of Contemporary European Social Theory / Edited by G. Delanty. New York, London: Routledge Taylor & Francis Group, 2006.

Nicolescu Basarab. Transdisciplinarity and Complexity : Levels of Reality as Source of Indeterminacy//Bulletin Interactif du Centre International de Recherches et studes transdisciplinaires n° 15 - Mai 2000 / Режим доступу : <http://perso.club-internet.fr/nicol/ciret/> - 8 mai 2000

Nicolescu Basarab. Definition of Transdisciplinarity / Режим доступу : <http://www.interdisciplines.org/interdisciplinarity/papers/5/>

Nicolescu Basarab. Manifesto of Transdisciplinarity. – Albany : State University of New York Press, 2001. Sandmeyer. B. Husserl's constitutive phenomenology: its problem and promise. New York, London: Routledge Taylor & Francis Group, 2009.

The Twentieth Century To Quine and Derrida / Edited by W.T. Jones, R.J. Fogelin. Harcourt Brace Company, 1997.

10. Посилання на інформаційні ресурси в Інтернеті, відео-лекції, інше методичне забезпечення

<http://platonanet.org.ua>

<http://jstor.org>

Посилання на бібліографічні профілі

ORCID ID orcid.org/0000-0002-1951-7830

https://www.researchgate.net/profile/Olena_Tytar

<https://scholar.google.com.ua/citations?user=7oEHLgkAAAAJ&hl=ru>